

РЕЦЕНЗИЯ

По конкурс за заемане на академичната длъжност *доцент*

По направление 2.1. Филология, научна специалност „Български език” (Българска лексикология и лексикография), съгласно обявата в ДВ бр. 36 от 03.05. 2019 г.

С кандидат Надежда Спасова Костова, главен асистент, д-р в Секцията за българска лексикология и лексикография при Института за български език

Рецензент: Лилия Крумова – Цветкова , професор, д.ф.н. , Институт за български език

Надежда Костова участва в конкурса с 36 публикации: 1 монография, речникови статии в два тома на академичния Речник на българския език (т. 14 и т.15, общо 812 стандартни страници, 1922 речникови статии), 4 студии в рецензирани сборници, 27 научни статии, голяма част от тях публикувани в сборници с трудове от международни научни конференции и др., 1 рецензия, 1 библиография (в съавторство).

Общият брой публикации на кандидатката са 41, от които 2 монографии, едната на основата на докторската ѝ дисертация, статии в 2 тома на Речник на българския език – т. 14 и т. 15, четири студии, 30 статии и езикови бележки.

Надежда Костова завършва специалността Българска филология в Софийския университет през 1998 г. През 2002 - 2005 г. е редовна докторантка към Института за български език, а през 2005 г. защитава дисертация на тема: *Основни глаголи за движение в българския език*, (издадена през 2010 г., 170 стр.) и придобива образователната и научна степен *доктор*.

От 14 години работи в Секцията за българска лексикология и лексикография при Института за български език : през 2005 г. - 2006 г. е проучвател, от 2006г. до 2011 г. е научен сътрудник II степен, а от 2011 до днес е главен асистент. Има много добра филологическа подготовка, добри комуникационни и организационни умения. Участвала е многократно в семинари и лекционни курсове за повишаване знанията и уменията.

Надежда Костова работи основно в областта на лексикологията, тълковната, двуезичната и компютърната лексикография, фразеологията. Вниманието ѝ е насочено преди всичко към глаголната лексика и семантика. Почти цялото ѝ творчество е посветено на глаголната семантика и новата глаголна лексика в българския език. Трайният ѝ интерес към тази тематика ѝ позволява да достигне до мащабност и задълбоченост в изследванията си. Творчеството ѝ носи белег на новаторство и актуалност. Изследванията върху глагола са значително по-малко от тези, отнасящи се до именната лексика и до този момент все още няма обобщаващи изследвания в тази област.

Хабилитационният ѝ труд е *Глаголни неологизми в българския език*, 206 с., София, Изд. „Авангард Прима”, ISBN 978-619-239-107-2, 2018 г., който обобщава и доразвива нейните наблюдения, анализи и изводи в областта на глаголната неология от поредица предходни изследвания – студии и статии.

Ще очертая основните приноси на изследването:

1. Трудът представя цялостно изследване на иновационните процеси в глаголната система в края на ХХ и началото на ХХІ век, което е по своята същност новаторско. Промените, обект на разглеждане, обхващат появата на нова глаголна лексика и формирането на нови значения при съществуващи в езика глаголи.

2. В изследването много добре са очертани екстралингвистичните и лингвистичните причини за разглежданите иновации. Анализирани са начините за обогатяване на лексикалната система – чрез заемане от други езици, чрез вътрешно заемане от компютърния сленг и младежкия жаргон, чрез калкиране, чрез словообразуване с домашни и заети словообразователни компоненти, чрез семантично развитие на съществуващи в езика лексикални единици. Всички тези начини на лексикално и семантично обогатяване се анализират във връзка с действащите в езика тенденции, както и във връзка с принципа за езикова икономия.

3. Точно и ясно са формулирани обектът, предметът, целите и задачите на изследването. Съчетаването на корпусен подход с утвърдени методи на изследване на лексикалните значения, като дистрибутивен анализ, компонентен анализ, теорията за семантични падежи на Филмор и теорията за концептуалните метафори на Лейкф и Джонсън довеждат до успешен резултат.

4. Изследването е осъществено върху достатъчно богат материал - 1100 глаголни неологизми, ексцерпирани от електронните корпуси на Института за български език и от изработените от сътрудници на Института неологични речници.

5. Задълбочено са анализирани лексикалните глаголни неологизми в българския език. Направен е важен извод за преимуществената роля на словообразуването и по-ограничената – на заемането, при появата на тази неологична лексика, т.е. констатира се, че глаголните неологизми заемки са малко на брой, обратно на съществуващото обществено мнение. При това, тези заемки се адаптират в езиковата система.

6. Проследени са специфичните отношения между словообразователна основа и производни имена. Чрез анализ на конкретен лексикален материал се очертават словообразователните средства, типове и модели при образуването на глаголни неологизми. Същевременно се анализират словообразователните значения. Конкретни анализи и изводи са направени по отношение на глаголните суфикси *-ира-* и *-изира-* и връзката им с именните суфикси *-ация* и *-изация*. Характеризирана е ролята на суфиксите *-ва-* и *-н-* в компютърната област. Обект на анализа са и префиксите *де-* и *ре-*, както и други домашни префикси. Анализирана е конкуренцията на глаголни

неологизми с различни суфикси, както и отношението между глаголни и именни неологизми (със суфикс *-не*, *-ция*, завършващи на *-инг* или заемки без суфикс). Направен е важният извод, че голяма част от глаголните неологизми възникват в резултат на словообразователно интегриране на именните заемки в българския език. При изясняване на тези взаимоотношения важна роля играе корпусният подход.

7. Верни са наблюденията относно възникването на глаголни неологизми чрез транзитивация и дерективация на непреходни възвратни глаголи от типа *усмихвам* и *усмихвам се*, но според мен в случая би трябвало да се говори не за нови глаголи, а за неосемантизми, т.е. за нови значения на някои глаголи, реализирани не чрез вторична номинация, а чрез промяна на граматическата категория преходност.

8. Проследяват се и системните отношения на новите глаголни единици, възникващи при интегрирането им.

9. Основен принос на работата е описанието на глаголните неосемантизми. Анализът им се основава на теорията за концептуалната метафора на Лейкхъф и Джонсън. Авторката изхожда от тезата, че глаголните неосемантизми са следствие от концептуални метафори, които предхождат вторичната номинация при глаголите. Тя създава свой модел на анализ, при който търси сходството между две концептуални области или два субекта. Метафоричната проекция се извършва чрез мотивационен признак и промяна на субекта, обекта или адюнкта на действието. Въз основа на богат материал Н. Костова установява концептуалните метафори при новите метафорични значения, установява типовете семантичен пренос, моделите на вторична номинация. В резултат на анализ на голям брой нови глаголни значения установява 7 продуктивни модела на вторична номинация. Извършеният анализ на глаголните неосемантизми е оригинален, новаторски в нашата лексикология. От голямо значение е и за лексикографската практика. Формулирани са с голяма прецизност и умение появилите се нови глаголни значения, а в повечето случаи това са първите формулировки в българската лексикография.

Картината на неосемантизацията е допълнена чрез представяне на глаголните неосемантизми, получени чрез метонимизация. Този процес заема много по-ограничено място и авторката определя два модела на вторична номинация от този тип.

10. Цялостното описание на глаголните неологизми включва и класификация според сферата на употреба, както и лексикографското описание на тази нова лексика. Особен интерес представляват наблюденията на авторката, че глаголната неологизация засяга преди всичко компютърната област и младежкия жаргон. Силно впечатляващ е анализът на нови компютърни лексикални средства от тези области.

Трудът *Глаголни неологизми в българския език* представя авторката като задълбочен изследовател с анализаторски умения и способност да обобщава и достига до важни за езиковото развитие изводи.

На глаголната семантика е посветена и студията на Надежда Костова *Семантика на глаголите за движение в българския език*. Изследването ѝ се основава на докторската ѝ дисертация. Това е един впечатляващ труд върху значението на основните глаголи за движение в нашия език. Чрез съчетаване на три различни съвременни изследователски метода – компонентен анализ, теория за валентността и принципа на падежа – в изследването се разкриват основните семантични признаци на глаголите за движение. Тези три метода взаимно се допълват и подлагат на проверка. Чрез компонентен анализ е очертана лексикосемантичната група на глаголите за движение и е направена класификация на тези глаголи. Чрез валентната теория се представят празните места, свободните позиции в лексикалното значение на глаголите за движение и семантичните връзки, чрез които тези глаголи придобиват смислова завършеност. А чрез падежната теория се представя падежната рамка на глаголно значение. Валентността предполага, изисква дадена семантична роля или падеж, а падежът запълва съответната валентност. Направените три класификации на глаголите за движение според семантичните им признаци семантичните валентности и падежните им отношения напълно съвпадат. За първи път в българското езикознание глаголите за движение са подредени по степен на семантична усложненост и представени в стройна система.

Интересни неологични процеси разглежда Н. Костова в студията *Новите имена за действия в българския език и тяхното лексикографско представяне*. Обект на изследване са новите имена за действия, основно със суфиксите *-не* и *-ция* и завършващи на *-инг*, както и образуваните по различни словообразователни начини в езика. Анализът очертава редица нови процеси при тези имена. Констатира се значително по-голямо количество и по-голяма фреквентност на имената за действия в сравнение със съответните глаголи, а в някои случаи е налице отсъствие на съответен глагол. Това, според авторката, се дължи на използването на имената за действия като термини. Този факт, съответно, дава отражение върху лексикографското интерпретиране на имената за действия и глаголите, като в много случаи като основна, а не производна дума се представя името за действие. Приносни изводи са направени относно конкуренцията между новите имена за действия.

На изключително големите възможности на корпусния подход в лексикографията е посветена студията *Проблеми на лексикографското представяне на някои глаголи за речева дейност в българския език*. Чрез корпусно базирано изследване на глаголите *говоря* и *казвам* и съпоставка с представянето им в многотомния Речник на българския език, Н. Костова доказва, че корпусният подход дава много по-големи възможности от традиционните лексикографски методи и подходи. Електронните корпуси не само облекчават и улесняват работата на лексикографа. Те дават възможност за избор на по-добър и по-подходящ илюстративен материал, разкриват вярно и точно лексикалната и синтактична съчетаемост на лексикалните единици, дават статистическа информация и др.

Н. Костова има редица други статии, в които разглежда новата глаголна лексика и имената за действия. Именно те стоят в основата на хабилитационния ѝ труд.

Изследванията на Н. Костова са приноси както за лексикологията, така и за лексикографията. В разгледаните по-горе изследвания се анализира не само семантиката, а и лексикографското представяне на съответната лексика. Теоретичен принос към лексикографията са и статиите ѝ, посветени на глаголите за речево общуване (№ 10, 11), на прилагателните от роднински названия (№ 22), на глаголите за мълчание (№ 25), на глаголите от областта на компютърните технологии (№ 21, 32), на глаголите за начало на действието (№ 26), на представката *раз-* (№ 13), на лексикалната единица *пътувам* (№ 17) и др.

Към теоретичните приноси на Н. Костова трябва да се добавят и тези от лексикографската ѝ практика. Надежда Костова е един от утвърдените **лексикографи** у нас. Тя има значителен принос в **тълковната лексикография**. Изследователската ѝ дейност през всичките години е съпроводена с работа в авторския колектив на най-големия и най-значимия лексикографски проект – многотомния академичен тълковен *Речник на българския език*. Автор е на 812 с., включващи 1922 речникови статии от т. 14 и т. 15 на РБЕ. Работата по Речника изисква посвещаване на много труд и енергия, проява на голямо търпение и всеотдайност, но най-важното е, че изисква и сериозни познания в областта на теорията на лексикографията, граматиката, прагматиката, словообразуването. Надежда Костова доказва, че има тези качества и знания. Тя разработва редица лексикални единици от б. П и Р, много от които са със сложна семантична структура. Подробно е разработена семантичната структура на многозначни думи като *път¹* и *път²*, *пъхам¹*, *пъшкам*, *пяна*, *пясък*, *реч*, *речен*, *решавам*, *рибарски*, *риза*, *римски*, *риск*, *рискувам*, *рисунка*, *ритам*, *ритмика* и др.

Сериозен лексикографски проблем в тълковната лексикография е отразяването на префигираните глаголи. Заслуга на Н. Костова е изследването на глаголите с представка *раз-*. Тя участва в разработването на семантичната структура на представката, като самостоятелно изготвя речникови статии на около 300 глагола с тази представка, напр. *разговарям¹* и *разговарям²*, *разголвам*, *разгонвам*, *разгорявам¹* и *разгорявам²*, *разграждам*, *разгромявам*, *разгръщам*, *разгъвам*, *раздавам*, *разделям*, *раздирам*, *раздухвам*, *разигравам*, *разказвам*, *разкарвам*, *разклащам*, *разкривам¹* и др.

Кандидатката има заслуги и в **двуетичната лексикография**. Тя участва от българска страна в Българско-словашки речник (т. 2, 2013 г., т. 3 под печат). Участва и в изработването на словник за българско-чужд речник с модели за 2622 речникови статии за думи от буквите Р, С, Т, Ф, Х, Ц. Има приноси и в областта на **компютърната лексикография** - в разработването и тестването на лексикографската система LexIt, в изработването на информационния портал Инфолекс, в разширяването на информационния портал Неолекс, в разширяването на Българския национален корпус.

Надежда Костова участва в изработването на едно от най-значимите издания на СБЛЛ *Библиография по българска лексикология, фразеология и лексикография 1950 – 2010* (594 с., София, 2012). Това е изключително ценен библиографски справочник, източник на необходима при научната дейност информация.

Кандидатката активно участва в научни форуми. Взела е участие с доклади и изказвания в 18 научни конференции, сесии, симпозиуми в България, Словакия, Чехия, Русия, Украйна, Швеция. Чрез докладите си тя е направила своите теоретични постановки достойни на езиковедските среди.

Н. Костова е участник в 12 национални или международни проекта. Ръководител е на проекта *Българско-словашки речник* (2012 – 2014). Проектите на Института са свързани с проучвания по лексикология и създаване и попълване на електронни корпуси върху българския език. Международните проекти се отнасят до съпоставителни лексиколожки и лексикографски изследвания с Чешката, Словашката и Полската академия на науките.

Кандидатката е водила четири лекционни курса като хоноруван преподавател в Софийския университет (три по Фонетика и лексикология и 1 с тема Инфолекс – пътеводител по в българските електронни речници).

Трудовете на Н. Костова са цитирани 23 пъти от наши и чуждестранни учени.

Творчеството на Надежда Костова я представя като изграден учен със значителни приноси в областта на лексикологията и лексикографията. Нейните изследвания очертават новите процеси и явления в областта на глаголната лексика и перспективите на съвременната българска лексикография. Документите и материалите, представени от Надежда Спасова Костова, отговарят на всички изисквания на Закона за развитие на академичния състав в Република България и Правилника за прилагане на този закон. С пълна убеденост смятам, че Надежда Спасова Костова заслужено трябва да заеме академичната длъжност *доцент*.

Рецензент: проф. д.ф.н. Лилия Крумова - Цветкова